

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ЦІЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Інтеграція України в міжнародний освітній простір, зростаючі потреби у співпраці між країнами і спілкуванні людей з різними мовами та культурними традиціями вимагають розширення функцій іноземної мови і, відповідно, уточнення цільового компонента її вивчення. Якщо раніше іноземна мова вивчалася лише для здобуття суми знань як одного з обов'язкових предметів шкільної програми, то сьогодні мета вивчення іноземної мови передбачає оволодіння нею як засобом міжособистісного спілкування відповідно до соціального замовлення. Особливо актуальною проблема цілей іншомовної освіти стає у зв'язку із запровадженням компетентнісного підходу до навчання іноземних мов.

Поняття "ціль" має багато різних дефініцій. Філософська наука розглядає його як ідеальний, наперед визначений діяльністю мислення результат, заради досягнення якого здійснюються ті чи інші дії або види діяльності, а також як їх ідеальний, внутрішньо спонукальний мотив. У даному контексті заслуговує на увагу думка В.І. Шинкарука, який стверджує, що людська діяльність спрямована на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби [1]. Ціль, як вважають деякі філософи (І.Т. Фролов, В.І. Шинкарук), визначає і спрямовує цю діяльність, пронизує практику як внутрішній закон, якому людина підкоряє свою волю й енергію [2; 1].

В "Українському педагогічному словнику" за редакцією С.У. Гончаренка зазначається, що "мета (ціль) навчання – ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання; те, до чого прагнуть учитель, учні" [3: 205]. Подібне до цього визначення пропонує М.Д. Ярмаченко: "Ціль (мета) – ідеальне, мислене, уявне передбачення результату дійсності" [4: 484]. Він акцентує увагу на залежності змісту цілі від об'єктивних законів дійсності, реальних можливостей суб'єкта та використовуваних засобів. Учений висловлює думку, аналогічну думці філософів І.Т. Фролова і В.І. Шинкарука, яка полягає у тому, що ціль як безпосередній мотив спрямовує і регулює людську діяльність.

Узагальнюючи подані вище визначення, можемо зробити висновок, що ціль є: 1) наперед визначеним ідеалом, до якого людина прагне; 2) внутрішньо спонукальним мотивом діяльності; 3) здобутим на кінцевому відрізку діяльності її результатом.

Аналіз поняття "ціль" дає можливість стверджувати про синонімічність термінів "ціль" і "мета". "Словник української мови" в 11 томах за редакцією В.І. Білодіда і "Великий тлумачний словник сучасної української мови" за редакцією В.Т. Бусела також визначають поняття "мета" і "ціль" як синоніми. Проте деякі педагоги та психологи наповнюють поняття "ціль" і його відповідник "мета" дещо різним змістом або диференціюють їх. В.І. Бондар розглядає ціль як "... те, що ставиться, задається, приймається як напрямок руху до мети, забезпечує спрямованість діяльності". Мета – це "передбачення головного очікуваного результату будь-якого виду діяльності" [5: 11]. У дослідженні сутності цілей іншомовної освіти ми дотримуємося тієї точки зору, що дані поняття є синонімами. Натомість необхідно розводити поняття "цілі" і "задачі" навчання.

На нашу думку, "ціль" – загальне поняття. Воно пов'язане з глибокою розробкою методологічних основ процесу навчання і скеровує людську діяльність на майбутній результат. Термін "задача" є більш конкретним поняттям і тому звужує діяльність людини. Погоджуємося з визначенням Г.В. Роговою цілі як результату вирішення великої, всеосяжної задачі приведення учня від незнання іноземної мови до певного оволодіння нею. Ціль досягається шляхом вирішення безлічі конкретних задач [6: 28]. Звідси випливає, що постановка задач є певним етапом на шляху досягнення загальних цілей навчання іноземних мов.

У Проекті державного освітнього стандарту, запропонованого авторським колективом під керівництвом доктора педагогічних наук, професора С.Ю. Ніколаєвої, виділяються чотири типи цілей навчання іноземних мов: практичні, виховні, розвиваючі й освітні. У новій програмі з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів (2001) за редакцією професора П.О. Бека ми не знаходимо чіткого виділення цілей навчання. За цією програмою, оволодіння учнями іншомовним спілкуванням передбачає формування у них певного рівня міжкультурної комунікативної компетентності, яка включає мовленнєву та мовну, соціокультурну та соціолінгвістичну, дискурсивну і стратегічну компетенції.

Мовленнєва компетенція визначається як сукупність наступних мовленнєвих умінь учнів: здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях навчально-трудої, побутової та культурної сфер спілкування; розуміти на слух основний зміст автентичних текстів; читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів та видів з різним ступенем розуміння їх змісту (читання з розумінням основного змісту, читання з повним розумінням змісту); фіксувати і передавати письмово необхідну інформацію.

Визначення мовленнєвої компетенції в новій шкільній програмі відповідає визначенню практичної мети у проекті державного освітнього стандарту. Дане порівняння дозволяє уточнити практичну мету навчання іноземних мов як формування в учнів мовленнєвої компетенції у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні і письмі) та мовних компетенцій (фонетичної, лексичної, граматичної, графічної).

Укладачі програми не розмежовують соціокультурну і соціолінгвістичну компетенції, пояснюючи їх як уміння вибирати та використовувати мовленнєві форми для здійснення комунікативних намірів у конкретних ситуаціях та вміння враховувати культурні особливості, правила вербальної і невербальної поведінки в типових ситуаціях. П.О. Бех розширює дане визначення, включаючи до змісту соціокультурної компетенції знання, навички та вміння критично орієнтуватися в основних відмінностях, особливостях, перевагах та досягненнях культур країн, мова яких вивчається як іноземна, та культур народів України, висловлювати свою обґрунтовану думку щодо нової культури і порівнюваних культур у цілому, розуміти реалії культури, що вивчається, толерантно, з повагою ставитися до інших культур. Соціолінгвістична компетенція розглядається вченим як знання, навички і вміння інтерпретувати та використовувати мовні й мовленнєві одиниці, тексти та ситуації з урахуванням лінгвокраїнознавчих реалій і соціолінгвістичних родових, вікових, професійних, національних та територіальних особливостей тих, хто спілкується.

На нашу думку, соціокультурна і соціолінгвістична компетенції не повною мірою відповідають визначенням у стандарті виховній та освітній цілям. Соціокультурна і соціолінгвістична компетенції – поняття дещо вужчі, ніж загальноприйняті виховна й освітня цілі. Говорячи про виховну ціль навчання іноземних мов, ми маємо на думці ще й виховання культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі; ціннісних орієнтацій, почуттів та емоцій; розуміння важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користування нею як засобом спілкування; таких рис характеру, як доброзичливість, колективізм, активність, працьовитість. Освітня мета передбачає усвідомлення учнями суті мовних явищ, іншої системи понять, через яку може сприйматися дійсність; порівняння явищ іноземної мови, що вивчається, з рідною мовою; розширення загальної ерудиції. Вивчення іноземної мови дозволяє краще оволодіти рідною мовою.

Щодо дискурсивної компетенції, то чинна програма з іноземних мов визначає її як здатність керувати мовленням та структурувати його за допомогою тематичної організації, зв'язності, логічної організації, стилю і реєстру, риторичної ефективності. Дещо інше трактування цього поняття пропонує Н.В. Єлухіна, яка розглядає дискурсивну компетенцію як знання різних типів дискурсів і правил їх побудови, а також уміння створювати і розуміти ці дискурси із врахуванням ситуації спілкування. Отже, дискурсивна компетенція передбачає володіння набором певних дискурсів. Що стосується поняття "дискурс", то в 60 – 70-х роках ХХ ст. він розглядався як зв'язна послідовність речень або мовленнєвих актів, тобто корелював з поняттям "текст". Сьогодні дискурс пояснюється як складне комунікативне

явище, що включає, крім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту.

Стратегічна компетенція, відповідно до програми, включає вміння вибирати ефективні стратегії для розв'язання комунікативних завдань та самостійно здобувати і використовувати знання, планувати навчальний процес і оцінювати свої знання. Стратегічна і дискурсивна компетенції частково відповідають розвиваючій і освітній цілям навчання іноземної мови. Наведене у проекті державного освітнього стандарту визначення розвиваючої і освітньої цілей передбачає розвиток умінь і здібностей, що характеризують стратегічну і дискурсивну компетенції, серед них: уміння переносити знання та навички у нову ситуацію на основі здійснення проблемно-пошукової діяльності; інтелектуальні і пізнавальні здібності, а саме – різні види пам'яті (слухова і зорова, оперативна та тривала), увага (довільна й мимовільна), уява; уміння логічно викладати думки; готовність до подальшої самоосвіти в галузі володіння іноземною мовою; розуміння особливостей свого мислення; вміння вчитися (працювати з книгою, підручником, довідковою літературою, словниками).

Таким чином, цілі навчання іноземних мов, визначені новою шкільною програмою, не повною мірою узгоджуються з вимогами проекту державного освітнього стандарту. Тому виникає протиріччя між інноваційним характером сучасного процесу викладання іноземних мов і традиційним формулюванням головних цілей шкільного навчання. Проблема конкретизації співвідношення понять "цілі навчання" і "компетенції" потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел та літератури

1. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1973. – 600 с.
2. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
5. Кирда А.Г. Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні (друга половина XX століття): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ, 2005. – 230 с.
6. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.